

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРИВАТНОЇ ДЕТЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Гришко В. І.

У статті проаналізовано окремі питання законодавчого врегулювання приватної детективної (розшукової) діяльності. Доведено необхідність і доцільність прийняття спеціального закону, який би врегульовував порядок здійснення приватної детективної діяльності. Проаналізовано три Законопроекти (від 28.12.2015 № 3726, від 02.09.2019 № 1228 і від 04.02.2020 № 3010) з метою пошуку найбільш оптимальної моделі законодавчого регулювання інституту приватної детективної діяльності. Охарактеризовано поняття й принципи приватної детективної діяльності. Визначено, що правовим фундаментом приватної детективної діяльності є такі принципи, як верховенство права, законність, об'єктивність і неупередженість, дотримання прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, поваги до людської гідності, добросовісність, незалежність суб'єктів приватної детективної (розшукової) діяльності, конфіденційність і збереження професійної таємниці, взаємодія з правоохоронними органами, органами державної влади й органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та громадянами, які й потребують законодавчого закріплення. Підтримано думку про необхідність включення приватної детективної діяльності до видів господарської діяльності, які потребують ліцензування.

Окрему увагу приділено вимогам до приватних детективів. Запропоновано ввести вікове обмеження «не менше 25 років», оскільки особи в такому віці вже мають належні професійні навички, досвід роботи й життєвий досвід, необхідні моральні та ділові якості, а також є психологічно більш підготовленими для такого виду діяльності.

Підкреслено, що в усіх законопроектах детективам надано обмежене коло прав, що викликає негативні виклики й потребує суттєвого доопрацювання. Також подальшого дослідження та врегулювання потребує питання процесуального порядку залучення приватних детективів до судового процесу.

Ключові слова: приватна детективна діяльність, законодавче врегулювання, детектив.

Gricenko V. I. Some issues of legislative regulation of private investigators activities

In this article are analysed some issues of legislative regulation of private investigators (detective) activities. The necessity and expediency of adopting a special law that would regulate the procedure of private detective activity is proved in our research. Three draft laws (of 28.12.2015 № 3726, of 02.09.2019 № 1228 and of 04.02.2020 № 3010) were analyzed in order to find the most optimal model of legislative regulation of the institution of private detective activity. Are described the concepts and principles of private investigators activities.

It is determined that the legal basis of private investigators activities are such principles as the rule of law, legality, objectivity and impartiality, respect for the rights, freedoms and legitimate interests of individuals and legal entities, respect for human dignity, integrity, independence of private investigators (detective) activities, confidentiality and professional secrecy, interaction with law enforcement agencies, public authorities and local governments, enterprises, institutions, organizations and citizens who need to be enshrined in law. The opinion about the need to include private detective activity in the types of economic activity that require licensing is supported.

Particular attention is paid to the requirements for private detectives. It is proposed to set an age limit of "at least 25 years", because people at this age already have the appropriate professional skills, work experience and life experience, the necessary moral and business qualities, as well as are psychologically better prepared for this type of activity.

It is emphasized that in all draft laws detectives are given a limited range of rights, which causes negative challenges and needs significant refinement. The issue of the procedural procedure for involving private detectives in the trial also needs further investigation and settlement.

Key words: private investigators activities, legislative regulation, detective.

Постановка проблеми та її актуальність. Інститут приватної детективної діяльності в Україні перебуває лише на етапі формування. Стає цілком зрозуміло, що для успішної боротьби зі злочинністю, повноаспектної реалізації принципу змагальності в кримінальному провадженні, ефективної діяльності правоохоронних органів, виконання завдань кримінального провадження важливою є участь приватних детективів. Однак у наукових колах і серед практиків досі точаться дискусії щодо моделі, яка має бути імплементована в законодавство України та втілена в життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти інституту приватної детективної діяльності вивчали М.А. Бедренко, О.С. Євич, К.О. Калаченкова, Д.Г. Мулявка, А.О. Чередниченко, О.Ю. Чередниченко, І.М. Шопіна й інші. Однак пошук оптимальної моделі інституту приватної детективної потребує подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

Метою статті є дослідити окремі питання законодавчого врегулювання приватної детективної діяльності шляхом порівняння проєктів Законів України «Про приватну детективну діяльність».

Виклад основного матеріалу. Індустрія приватних розслідувань у світі пройшла довгий шлях від свого раннього становлення в середині 19 століття до того стану, у якому вона перебуває сьогодні. Нині використання детективних послуг у юридичній сфері є звичною справою, такі послуги часто є спеціалізованим інструментом у багажі адвоката при здійсненні своїх функцій.

Приватна детективна діяльність визнана на державному рівні та врегульована законодавством у багатьох країнах світу. Це, зокрема, США, Німеччина, Франція, Великобританія, Канада, Португалія, Іспанія, Італія тощо. Вона ефективно використовується для можливості фізичних і юридичних осіб захистити свої законні права й інтереси.

В Україні ситуація щодо приватної детективної діяльності набагато складніша, ніж у Європі. Незважаючи на значну кількість приватних детективів і їхніх об'єднань, їхня діяльність досі не внормована на державному рівні. З 2000 року подано на розгляд Верховної Ради України низку законопроектів про приватну детективну діяльність, проте жоден із тих чи інших причин не отримав законодавчої підтримки та не був прийнятий.

Не секрет, що наявність закону, який спеціально регулює правовідносини у сфері детективної діяльності, буде сприяти забезпеченню єдиної державної політики в детективній діяльності, що дасть змогу здійснювати дієвий державний кон-

троль за правомірним використанням вогнепальної зброї і спеціальних засобів співробітниками детективних організацій, створювати умови для розвитку цивілізованого ринку послуг, які будуть надаватися суб'єктами зазначеної діяльності, перешкоджати входженню в ринок непідготовлених і недобросовісних суб'єктів, захисту прав і законних інтересів громадян. Водночас варто усвідомлювати, що детективні структури не повинні замінювати чи перебирати на себе функції державних правоохоронних органів. Саме тісна співпраця цих суб'єктів у межах окреслених чинними законодавчими актами повноважень сприятиме розвитку цілісної системи захисту інтересів фізичних і юридичних осіб у державі [9, с. 279].

На нашу думку, гальмування ухвалення Закону України «Про приватну детективну діяльність» пов'язано саме з неготовністю державних правоохоронних органів попроситися з монополією на право розкриття правопорушень, а також неможливістю матеріального забезпечення цієї діяльності з боку держави на теперішньому етапі її розвитку. Проте такий нормативний акт потрібен українському суспільству, бо, незважаючи на відсутність цього закону, попит на детективні послуги був, є і буде, що спричинене недостатньою ефективністю роботи поліції або недовірою до неї.

Необхідність прийняття закону про приватну детективну діяльність підтверджується також міжнародною практикою. У більшості зарубіжних країн діяльність приватних детективів ретельно регламентована на законодавчому рівні. Сфера послуг детективів набагато ширша, і детективи користуються набагато більшими правами порівняно з тими, що передбачені Законопроектом, поданим українськими народними депутатами. Співпраця з приватними детективами вигідна, оскільки спрямована на забезпечення інтересів клієнтів, на відміну від послуг, що надаються правоохоронними органами, завдання яких можуть суперечити інтересам конкретної особи. Крім того, приватні детективи повинні дотримуватися вимог конфіденційності щодо інформації, отриманої від клієнта, що дає змогу забезпечити безпеку комерційної таємниці або особистих даних особи та захистити її від розповсюдження, що суперечить інтересам замовника.

Немає сумнівів, що права, обов'язки й відповідальність приватних детективів мають бути ретельно регламентовані законодавством, а їхня діяльність повинна контролюватися належним чином, щоб захистити своїх клієнтів від несправедливих або незаконних дій з боку детективів.

Серед законопроектів, що перебували на розгляді Верховної Ради України та заслуговують на увагу, - Проект Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» від 28.12.2015 № 3726 (далі - Законопроект № 3726), який пройшов довгий шлях і 13 квітня 2017 р. прийнятий, проте 3 травня 2017 р. його було повернуто з підписом Голови Верховної Ради України та щодо нього застосовано Президентом України право вето, а 18 грудня 2018 р. Закон відхилено [6]. Пізніше, 2 вересня 2019 р., було зареєстровано та включено до порядку денного новий Проект Закону «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» № 1228 (далі - Законопроект № 1228), який 4 лютого 2020 р. повернуто на доопрацювання ініціатору внесення [7]. Останній із проектів Законів України «Про приватну детективну діяльність» зареєстрований 04.02.2020 під № 3010 (далі - Законопроект № 3010) [8].

Уважаємо за необхідне порівняти окремі законодавчі положення названих законопроектів з метою пошуку найбільш оптимальної моделі законодавчого закріплення інституту приватної детективної діяльності.

Так, по-перше, загалом поняття приватної детективної діяльності в проектах законів не відрізняється. У Законопроекті № 3726 для характеристики приватної детективної діяльності використано такі означення, як «дозволена», «незалежна», «професійна», у Законопроекті № 1228 - «дозволена», «підприємницька», у Законопроекті № 3010 - «незалежна», «професійна». Усі три законопроекти визначають зміст досліджуваного виду діяльності як надання замовникам на платній договірній основі детективних послуг з метою захисту їхніх законних прав та інтересів на підставах і в порядку, що передбачені законом. На наш погляд, саме в останньому Законопроекті вжита найбільш вдала дефініція, оскільки незалежність і професійність як ознаки детективної діяльності повинні бути на першому плані, тоді як їх дозволеність є само собою зрозумілою.

Також варто відмітити, що проекти законів № 1228 і № 3010 визначають приватну детективну діяльність як підприємницьку, що є цілком логічним, адже така діяльність віднесена до галузі забезпечення безпеки та захисту законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб. Підтримаємо позицію щодо доцільності включення такої діяльності до переліку видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню [2, с. 170].

Д.Г. Мулявка та М.А. Бедренко наголошують на недоцільності вводити для неї якісь додаткові

«дозволи»: якщо в Україні запроваджена й досить ефективно функціонує система ліцензування певних видів господарської діяльності, то, з огляду на раціональність збереження єдиного підходу до системи вимог до суб'єктів господарської діяльності, доцільно вдосконалювати й розвивати вже чинну систему ліцензування, а не вигадувати нові системи, які будуть неминуче суперечити вже наявним. З огляду на сказане, ч. 1 ст. 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» має бути доповнена окремим підпунктом «надання приватних детективних (розшукових) послуг». На думку авторів, ліцензування приватної детективної (розшукової) діяльності дасть змогу вирішити такі проблеми:

а) забезпечити високий рівень фахової підготовки приватних детективів;

б) знизити рівень порушень приписів правових актів під час здійснення приватної детективної (розшукової) діяльності;

в) не допускати на ринок тих суб'єктів господарювання, які не відповідають вимогам до здійснення вказаного виду діяльності;

г) своєчасно видаляти з ринку суб'єктів приватної детективної (розшукової) діяльності, які порушують ліцензійні умови, сприяючи тим самим підвищенню додержання вимог законності іншими приватними детективами та їхніми об'єднаннями [4, с. 76].

Ми повністю підтримуємо таку позицію.

Для характеристики приватної детективної діяльності необхідно звернути також увагу на її принципи, які, безумовно, становлять правовий фундамент будь-якого виду діяльності. Аналіз принципів, передбачених у досліджуваних законопроектах, дає змогу навести такі факти: 1) у Законопроектах № 3726 і № 1228 передбачені такі спільні принципи - верховенства права, законності, дотримання прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, збереження професійної таємниці, конфіденційності, взаємодії з правоохоронними органами, органами державної влади й місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та громадянами; 2) Законопроект № 1228 також додатково називає принцип диспозитивності, об'єктивності, неупередженості, поваги до людської гідності, добросовістності, незалежності й конфіденційності; 3) Законопроект № 3010 узагалі не згадує принципи приватної детективної діяльності. Уважаємо, що в майбутньому законі, що буде регулювати приватну детективну діяльність, обов'язково потрібно передбачити ці принципи.

Автори монографії про принципи приватної детективної діяльності поділяють їх на загальні (являють собою спільні для всіх суб'єктів правовідносин імперативні засади діяльності, порушення яких призводить до настання кримінальної, адміністративної, дисциплінарної цивільно-правової та матеріальної відповідальності, а саме: верховенства права, законність, дотримання прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, конфіденційності та збереження професійної таємниці, а також принцип територіальності) і спеціальні (диспозитивності, об'єктивності й неупередженості, добросовісності, незалежності та взаємодії) [5, с. 183].

Однак, на наш погляд, не зовсім зрозумілим є закріплення принципу диспозитивності. Диспозитивність у найбільш широкому розумінні - це можливість суб'єктів на власний розсуд діяти й регулювати свої відносини, наприклад, вступати у правовідносини чи ні, реалізовувати свої передбачені законом права або утримуватися від цього, за наявності декількох запропонованих законом варіантів вибрати найбільш вигідний тощо [3, с. 58]. Зіставлення цього принципу з приватною детективною діяльністю викликає низку запитань, тому ми вважаємо, що закріплення потребують такі принципи: верховенства права, законності, об'єктивності й неупередженості, дотримання прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, поваги до людської гідності, добросовісності, незалежності суб'єктів приватної детективної (розшукової) діяльності, конфіденційності та збереження професійної таємниці, взаємодії з правоохоронними органами, органами державної влади й органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями та громадянами.

Окрему увагу звернемо на вимоги до приватних детективів. У трьох аналізованих законопроектах загальними вимогами є громадянство України, володіння державною мовою, наявність спеціальної підготовки або навчання з метою здійснення приватної детективної (розшукової) діяльності чи стаж роботи в оперативних підрозділах або органах досудового розслідування не менше трьох років та отримання свідоцтва про право на зайняття такою діяльністю. До дискусійних питань належить питання освіти й вікового цензу. Так, Законопроект № 3726 містить вимогу вищої юридичної освіти, № 1228 - вищої освіти, № 3010 - вищу юридичну освіту або освіту за спеціальністю «правоохоронна діяльність». Ми підтримуємо вимоги останнього Законопроекту й вважаємо, що

знання законодавства, зокрема кримінально процесуального, є важливим аспектом під час здійснення детективної діяльності, а загальна вимога вищої освіти не може забезпечити такі знання.

Вікове обмеження (не менше 21 року) установлене в Законопроекті № 1228. На наш погляд, у такому віці особа не може набути достатніх професійних навичок для здійснення детективної діяльності, адже для цього необхідний досвід роботи у сфері кримінального процесу або ж оперативної розшукової діяльності, відповідні моральні та ділові якості, певні психологічні вміння. Проаналізувавши погляди різних авторів, міжнародний досвід і беручи до уваги власну думку, вважаємо за доцільне встановити вікове обмеження для приватних детективів «не менше 25 років».

Навчання та підвищення кваліфікації приватних детективів має здійснюватися в системі вищих навчальних закладів з конкретними умовами навчання. Навчальні програми для майбутніх приватних детективів повинні забезпечити поглиблене вивчення відповідних юридичних дисциплін і спецкурсів. При цьому такі програми повинні забезпечуватися тільки науково-педагогічними працівниками з достатнім професійним рівнем у відповідних сферах.

Спеціальне навчання приватних детективів - це свого роду професійна підготовка для осіб, які вже мають вищу юридичну освіту, але не мають трьох років практичного досвіду роботи в досудовому розслідуванні чи оперативних підрозділах.

Важливим аспектом характерних змін у розвитку ринку приватних детективних послуг у сфері недержавної охоронної діяльності є наявність у цій сфері державного контролю. Для виконання такої функції необхідними завданнями є розробка та впровадження відповідних ефективних механізмів моніторингу діяльності недержавних детективних організацій, стандартів надання й оцінки їх ефективності тощо. Законопроектом № 3726 передбачено, що видача свідоцтв про право на заняття приватною детективною (розшуковою) діяльністю здійснюється органами Національної поліції України, № 1228 - свідоцтво про право на зайняття приватною детективною (розшуковою) діяльністю видається Міністерством внутрішніх справ України, № 3010 - Уповноваженим органом у сфері регулювання приватної детективної діяльності є центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної правової політики. Найбільш виваженим ми вважаємо останній підхід.

Позитивними сторонами проєктів Законів України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» № 1228, № 3010 є наявність Єдиного реєстру суб'єктів приватної детективної діяльності, який ведеться з метою збирання, зберігання, обліку та надання достовірної інформації про осіб, які відповідно до закону набули права на зайняття приватною детективною діяльністю в Україні, про обрані суб'єктами приватної детективної діяльності організаційні форми діяльності.

Особливу увагу варто також приділити вирішенню особливостей процедури взаємодії між недержавними й державними суб'єктами правоохоронної діяльності. Вирішення таких питань можливе на рівні прийняття підзаконного нормативного акта, у якому доцільно закріпити процесуальні питання взаємодії між приватними детективними агентствами й державними правоохоронними органами, пов'язані з попередженням, розкриттям і припиненням кримінальних правопорушень і захистом фізичних осіб, власності громадян і юридичних осіб.

Щодо переліку приватних детективних послуг, які закріплені в законопроектах, то вони майже не відрізняються. Лише Законопроект № 3010 передбачає перевірку достовірності наданої страховальниками страховим компаніям інформації про обставини заявлених страхових випадків.

Однак аналіз прав, які надаються детективам у всіх трьох законопроектах, викликав негативний відклик у науковців і теоретиків. У Висновку Головного науково-експертного управління наголошується на тому, що аналіз положень ст. 15 Законопроекту, якою визначаються права суб'єктів приватної детективної діяльності, свідчить про те, що приватним детективам фактично не надається якихось прав, яких не має звичайний громадянин відповідно до положень чинного законодавства. Можна констатувати, що діяльність приватних детективів у рамках прав, наданих Законопроектом, мало чим відрізнятиметься від надання послуг за договором доручення, про який ідеться в ст. 1000 Цивільного кодексу України (далі - ЦК), або від звичайного представництва (ст. ст. 237-250 ЦК). З огляду на це, стає незрозумілим, у чому ж, відповідно до Законопроекту, полягає специфіка детективної діяльності та якими поважними причинами зумовлюється встановлення заходів державного контролю за діяльністю детективів [1]. Лише в Законопроекті № 3726 передбачено право використовувати спеціальні засоби. Однак поза межами правового регулювання залишається участь детектива в кри-

мінальному провадженні й особливості збирання ним доказової інформації. На нашу думку, таке питання має бути вирішене в законодавстві, адже процесуальний порядок залучення приватних детективів до судового процесу дуже важливий для ефективності використання результатів праці таких суб'єктів.

Безперечно, законопроекти, винесені на розгляд Верховної Ради України, є важливим кроком на шляху розширення захисту законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, але вони вимагають подальшого перегляду й унесення поправок (особливо в частині розширення прав суб'єктів приватної детективної діяльності), що принесе користь усім: представникам ринку послуг детективів і їхнім клієнтам - фізичним і юридичним особам.

Таким чином, до перспектив упровадження інституту приватної детективної діяльності в Україні варто віднести таке:

по-перше, законодавче закріплення прав, обов'язків, а також відповідальності суб'єктів приватної детективної діяльності створить певні правові гарантії для учасників цих відносин;

по-друге, створення єдиного реєстру суб'єктів приватної діяльності й обов'язкове ліцензування зменшить кількість шахраїв, які видають себе за приватних детективів;

по-третє, громадяни, які з певних особистих причин не можуть звернутися до правоохоронних органів, матимуть змогу захистити свої права й інтереси за допомогою приватного детектива;

по-четверте, при правильній організації управління у сфері приватної детективної діяльності Україна має змогу отримати значну підтримку з боку недержавних структур у правоохоронній діяльності;

по-п'яте, поповнення державного бюджету за рахунок оподаткування такої діяльності;

по-шосте, це наблизить Україну до світових європейських стандартів у галузі забезпечення безпеки громадян.

Література

1. Висновок Головного науково-експертного управління 26.05.2020 на Проєкт Закону України «Про приватну детективну діяльність» від 04.02.2020 № 3010. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68051.

2. Євич О.С., Калаченкова К.О. Приватна детективна (розшукова) діяльність як новий вид господарської діяльності в Україні. *Вісник студентського*

наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. 2020. № 12. Том 2. С. 167-172.

3. Кримінальний процес України / за ред. Ю.М. Грошевого, В.М. Хотенця. Харків : Право, 2000. 823 с.

4. Мулявка Д.Г., Бедренко М.А. Класифікація принципів приватної детективної діяльності. *Правові новели*. 2018. № 6. С. 181-185.

5. Мулявка Д.Г., Шопіна І.М., Бедренко М.А. Принципи приватної детективної (розшукової) діяльності : монографія. Київ : Людмила, 2019. 88 с.

6. Про приватну детективну (розшукову) діяльність : Проєкт Закону України від 28.12.2015 № 3726. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57580.

7. Про приватну детективну (розшукову) діяльність : Проєкт Закону України від 02.09.2019 № 1228. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL:

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1228&skl=10.

8. Про приватну детективну діяльність : Проєкт Закону України від 04.02.2020 № 3010. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68051.

9. Чередниченко О.Ю., Чередниченко А.О. Проблемні питання приватної детективної (розшукової) діяльності в Україні, історія розвитку, світовий досвід, ринок приватної детективної (розшукової) діяльності. *Вісник економіки, транспорту і промисловості*. 2014. № 45. С. 272-280.

Гришко В. І.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальних юридичних дисциплін
Національного університету водного
господарства та природокористування